

Magdaléna
Frouzová

Jana
Al Oukla

Petra
Procházková

Pavla
Jazairiová

Farida
el Nakash

Cornelia
von Wrangler

Simona
Hejlová

Miroslava
Malá

Markéta
Gojđová

Katy
Abraham

Aishe
Günes-Ayala

Závoj a džíny

MAGDALÉNA
FROUZOVÁ (ed.)
**ŽENY
V ISLÁMSKÉM
SVĚTĚ**

Vyšehrad

USPOŘÁDALA
MAGDALÉNA FROUZOVÁ

Závoj a džíny

ŽENY
V ISLÁMSKÉM
SVĚTĚ

Magdaléna Frouzová
Jana Al Oukla
Petra Procházková
Pavla Jazairiová
Farída al-Nakkáš
Cornelia von Wrangler
Simona Hejlová
Miroslava Malá
Markéta Gojdová
Katy Abraham
Ayse Günes-Ayata

Vyšehrad

2. vydání

Fotografie v textu

- Str. 5 Afghánská žena v burce. (Foto Petr Zavadil)
- Str. 12 Írán, Teherán. Rodina při večerní procházce. (Foto Magdaléna Frouzová)
- Str. 28 Afghánská žena se synem. Vesnice Sarhad. (Foto Petr Zavadil)
- Str. 60 Spojené arabské emiráty, žena v tradiční masce a rukama ozdobenými hennou. (Foto Simona Hejlová)
- Str. 78 Indie. Cesta podél řeky. (Foto Jiří Hůla)
- Str. 88 Jana Al Oukla s dětmi při vítání občánků v Praze. (Foto Jana Al Oukla)
- Str. 102 Mali. Zdejší ženy nosí všechno potřebné na hlavě, odtud jejich vznosná chůze. (Foto Markéta Gojdrová)
- Str. 120 Írán, Teherán. Babička s vnučkou na večerní procházce. (Foto Magdaléna Frouzová)
- Str. 138 Libanon, Bejrút. Chlapec prodávající chleba na korzu na pobřeží. (Foto Nora Stříbrná)
- Str. 178 Egyptská vesnice. Nomádská žena. (Foto Magdaléna Frouzová)
- Str. 190 Írán. Ilustrační foto. (Foto Nora Stříbrná)

Copyright © Magdaléna Frouzová, Petra Procházková, Simona Hejlová, Cornelia von Wrangler, Pavla Jazairiová, Jana Al Oukla, Markéta Gojdrová, Katy Abraham, Miroslava Malá, Ayse Günes-Ayata, Farída al-Nakkáš, 2006

Preface © Jiřina Šiklová, 2006

ISBN 80-7021-840-1

OBSAH

Předmluva (<i>Jiřina Šiklová</i>)	7
„Pod závojem nosím džíny“ aneb muslimky mezi tradicí a modernou (<i>Magdaléna Frouzová</i>)	13
Bída a guláš z trávy aneb ženy v Afghánistánu (<i>Petra Procházková</i>)	29
„Nejsme žádné děvky!“ aneb muslimky ve Francii (<i>Cornelia von Wrangler</i>)	51
Život ve zlaté kleci aneb ženy ve Spojených arabských emirátech (<i>Simona Hejlová</i>)	61
Cihlářova žena aneb muslimky v Indii a v Pákistánu (<i>Pavla Jazairiová</i>)	79
Závoj si nesundám aneb postavení žen v islámu očima české muslimky (<i>Jana Al Oukla</i>)	89
Pás krásy a obřízka aneb ženy v Mali (<i>Markéta Gojdová</i>)	103
„Ženy tu chtějí všechno ovládnout“ aneb ženy v Íránu (<i>Magdaléna Frouzová</i>)	121
Butiky, korzo a kavárny aneb ženy v Libanonu (<i>Miroslava Malá</i>)	139
„Chci, aby se má dcera měla lépe“ aneb ženy v Turecku (<i>Ayşe Günes-Ayata</i>)	149
Každá pomoc marná aneb jedna zkušenost z Tuniska (<i>Katy Abraham</i>)	165
Fundamentalisté na vzestupu aneb ženy v Egyptě (<i>Farída al-Nakkáš</i>)	179
„Odejdu i bez dcerky“ <i>Rozhovor se ženou, která by s muslimem už žít nechtěla</i>	191

PŘEDMLUVA

Jsem kantorka na vysoké škole, na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, a přednáším tam také sociální problémy z aspektu gender, tedy z hlediska rozdílů mezi muži a ženami. Ke zkoušce musí studenti a studentky mimo jiné napsat esej vztahující se k přednáškám. Často si někteří zvolí jako téma třeba „žena v islámu“ nebo „muslimská žena“ a já se pak nad jejich pracemi rozčiluji: „V které době, kterého vyznání, do jaké sociální skupiny patří ta žena, o které zde píšete?“ A donekonečna opakuji, že islám, podobně jako křesťanství, není jednotné náboženství, že existuje patnáct set let a i v mnoha současných státech se toto vyznání od sebe liší. „Takovéto zjednodušení je náš omezený europocentrismus,“ který ty druhé uráží, a posluchači gender studií by si měli uvědomit, že feministky oceňují jinakost druhého, možnost odlišné interpretace, jako základní hodnotu přístupu ke všem jevům. „Představte si,“ říkávám, „že by někdo z Bagdádu či z univerzity v Ankaře napsal na patnáct stránek studii o ženě v křesťanství. Asi by vás takové trestuhodné zjednodušení rozčílilo a argumentoval či argumentovala byste, že křesťanství se vyvíjelo, má různé denominace, a že jiné byly názory na postavení ženy v křesťanství v prvním tisíciletí, jiné jsou ve Starém zákoně, jiné u svatého Pavla, jiné byly přijaty na prvních koncilech, jiné v období reformace, a je pro nás samozřejmé, že se liší pojetí ženy v římskokatolické církvi od pojetí v církvi ortodoxní. A zatímco žena nemohla být po staletí vysvěcena na kněze, dnes máme v této republice jednu biskupku, desítky diakonek a dívky běžně studují teologii. Tak vidíte, a vy si myslíte, že islám je jednotný a neměnil se po tisíciletí? To je trestuhodné zjednodušení! Napište to znovu, přineste novou práci a raději mně neříkejte, jak se vlastně jmenujete, abych si to nezapamatovala a příště proti vám nebyla zaujatá.“

No a teď mám sama napsat předmluvu ke knížce pojednávající o ženě v islámu a udělat tutéž chybu, kterou vytýkám studentům? V případě této publikace to ale mohu udělat dokonce s čistým svědomím, že se nedopouštím simplifikace. Knižka, kterou jste otevřeli, není odbornou publikací o různých směrech tohoto náboženství, ani vědeckou interpretací odlišností v postavení ženy v zemích, kde převládá muslimské náboženství, ale souborem výpovědí různých žen-muslimek i Evropanek, případně křesťanek přestoupivších na islám, o jejich zkušenostech s postavením ženy v těchto zemích. Nic více a nic méně. Je jejich osobní výpověď. Každá kapitola je od jiné autorky, o jiné zemi a z jiného úhlu pohledu. Někdy je psána jako osobní zkušenost, jindy jako rozhovor, pozorování, polemika ... a z celku poznáme, že se podstatně liší postavení „islámské ženy“ v Afghánistánu od ženy v Egyptě, Turecku, Íránu, Sýrii, Libanonu, Pákistánu a zcela samozřejmě od minority těchto žen třeba v Paříži či v utečeneckém táboře. A to je dobře, protože my často to málo, co víme o islámu, generalizujeme, zobecňujeme na všechny tyto země, zjednodušujeme si svoje pojetí, pěstujeme svoje předsudky, pro svoji pohodlnost a snahu snadněji se orientovat, tvoříme si stereotypy o islámu a nevidíme různorodost a odlišnost druhé kultury.

Tato knížka vám takové zjednodušení neumožní. A kdybychom si vedle zábavy z toho čtení odnesli jen jediný poznatek, poznatek o mnohosti přístupů a škodlivosti předsudků a zjednodušování, tak to stálo za přečtení.

Fakta o koránu, obřadech, Mekce a Medíně, o rozdílech v islámu a islamismu ani o různých varietách tohoto vyznání se zde nepíšou. To si musíte najít v encyklopedii. Ani historicko-politologické vysvětlení, proč po vyhnání Rudé armády z Afghánistánu musely kábulské ženy zase nosit dlouhé sukně a zahalit si tváře, zde nenajdete. Na to se podívejte na internet. Příslušná informační hesla většinou připravovali muži, a tak tam spolehlivě najdete i údaje o všech posledních válkách v této části světa a jaké diplomatické smlouvy byly uzavřeny a zase porušeny mezi Pákistánem, Indií, Sýrií, Tunisem, Egyptem, Irákem, Íránem... včetně různých proklamací a jejich porušování. Autoři toto určitě považovali za důležitější než zaznamenat, jak se v téže době žilo běžným občanům, z nichž dívky, ženy, vdovy a stařeny tvoří i v této zeměpisné části světa více než polovinu. Takže to, co si přečtete v této knížce o postavení žen v zemích, kde převažuje islámské náboženství, na www nenajdete.

Na rozdíl od těchto ověřených faktů se v této knížce dozvíte, že „holka je v rodině spíše na obtíž, ale když umí vázat koberce, tak za ni rodiče ženicha zaplatí větší sumu peněz.“ A taky, že rodičům se vyplatí zaplatit chlapcům lepší vzdělání, protože ti pak mají vyšší výdělky, tedy se budou moci lépe postarat o svoje matky a otce v jejich stáří.

Jedna Češka, která si vzala muslima a tím se automaticky stala sama muslimkou, považuje nošení závoje za znak své nové identity a nechtěla by ji odložit, neboť je výrazem její osobní svobody. „To, o co se západní feministky snaží, aby je nehodnotili muži dle jejich krásy – atraktivity – to mně umožňuje jeden kus látky.“ A touto formou také ženám ze Západu vzkazuje, aby se staraly především o svoje vlastní zájmy a „pokud bojují za nás, za práva nás muslimek, tak by se nás měly napřed zeptat, zda o ta jejich západní práva vůbec stojíme.“ Evropský muž (sic!) také střídá ženy, rozvádí se, opouští děti a manželky se s ním soudí, zatímco v muslimských státech přijetí nové ženy nenarušuje pouta se starou rodinou ani nepoškozuje děti ze svazku s první ženou. Tak co prý je litujeme. Ony by měly litovat ženy ze západní civilizace, protože to jsou chudinky marně hledající svoje nové místo, či moderně řečeno novou identitu, emancipované ženy.

Když se našla ropa na území dnešní Saúdské Arábie, vytvořily se ze sedmi emirátů jednotné Spojené arabské emiráty a z poklidné vesnice Dubaj se stalo moderní bohaté město. Zdejší Arabky-muslimky nakupují v místních supermarketech snad ještě více zbytečností než bohaté Evropanky. Velké byty jsou doslova skladištěm šperků a přepychového oblečení od špičkových módních návrhářů. Na ulici ale tyto hity módy nevidíte. Arabky venku stále nosí šátek zakrývající jim vlasy a *abája*, černý dlouhý kabát, to všechno skrývá. Jen doma je vidět tento přepych.

Většinou autorky konstatují, že po obnovení samostatnosti těchto států zesílil i náboženský fundamentalismus a začal tlak na ženy, aby se stáhly zpět do domácností a rodin a staly se symbolem obnovy původních tradic. Po návratu Chomejního do Íránu zase začala fungovat mravnostní policie, která může kontrolovat, zda muž, který jde vedle ženy na ulici, je opravdu jejím manželem nebo jejím bratrem. K samostatnému ubytování v hotelu potřebuje žena písemné potvrzení manžela nebo otce, tedy doklad, že jí to dovolili a že není nějaká poběhlice, která si jen tak sama někudy cestuje. Ale ani toto není jednoznačné. A tak se v násle-

dující kapitole dozvíte, že několik žen je i v parlamentu a na univerzitách působí docentky zabývající se postavením ženy, tedy přednášející gender studies.

Že je to v rozporu s tím, co se proklamuje a co si my o ženách v islámu myslíme? Určitě je, ale zjednodušování, kterým si usnadňujeme svůj přístup, nám příliš v pochopení nepomůže. Vždyť jen v zemích Levantu, kolébce naší civilizace, jejíž představitelé Fěničané vynalezli peníze, hláskovou abecedu, barvili látky purpurem a stavěli lodě a nádherné paláce v době, kdy bojovníci z řad Hunů, Galů a Britů nosili na hlavě volské rohy a na zádech nevydělané kožešiny, existuje 18 odlišných konfesí. A každá tato modifikace islámského vyznání má trochu odlišná pravidla pro fungování rodiny. A islám v afrických zemích, kterému je taky věnována jedna kapitola, zase stanovuje pro ženy jiné podmínky. To jenom my to všechno spojujeme a nerozlišujeme a nemůžeme, či nechceme pochopit. Konečně my zde ve střední Evropě většinou patříme ke křesťanské kultuře, a přesto jen někteří z nás chodí pravidelně do kostela, jiní k svatému přijímání, jiní lámají chléb jako symbol společné večeře Páně, další ale věří, že je v hostii převtěleno tělo Boží. A jiní z nás věří, že manželský svazek je nerozlučitelný, zatím co jiní křesťané, včetně jejich králů, se i rozvádějí. Myslíte si, že ženy ze zemí, kde většina lidí vyznává islám, nám dostatečně rozumějí? Možná že bychom časem měli podobnou knížku odlišných pohledů na ženu zase v naší kultuře připravit a napsat pro ně. O islám jako o náboženství se celá staletí lidé ze střední Evropy skoro nezajímala. Pouze v dějepise jsme se učili o Osmanské říši, o useknutých hlavách na tyčích, zahnutých šavlích janičárů a pohanických psech. Podle jejich symbolu, půlměsíce, se prý u nás začaly péct naše rohlíky. Šlágr ze začátku XX. století, „Za císaře Pána a jeho rodinu“, při kterém se v českých hospodách vstávalo, salutovalo a připíjelo, o ženách konstatoval pouze „a ty Turkyně...kalhoty maj podkasaný... žijou v Hercegovině“. Dost málo na vzájemné porozumění, ne? Vzdálenosti se zkracují, lidé migrují a muslimky žijí často vedle nás přímo v našem souseedství. A v nejbližších desetiletích bude jejich počet stoupat. Tak snad i proto stojí za to si tuto knížku přečíst. Je možné ji číst jen tak pro zábavu, ale i studovat a zamyslet se nad ní.

V Praze 9. 3. 2005

Jiřina Šiklová

„Pod závojem nosím džíny“

ANEB MUSLIMKY MEZI TRADICÍ A MODERNOU

(Magdaléna Frouzová)

Představte si, že jste se narodila jako děvčátko do muslimské rodiny, třeba někde v Turecku. Jsou vám čtyři roky a váš život se doposud odvíjel velmi pohodově. Dny trávíte hraním s dětmi ze sousedství, večer přiběhnete domů na večeri a před spaním si smíte ještě chvíli hrát. Zkrátka: šťastné dětství. Jak bude váš život vypadat za dvacet let? Budete udřená žena se šesti dětmi, která se na svět kolem dívá skrz černou roušku a trpělivě snáší bití manžela, jen aby si nepřivedl další manželku? Nebo budete rozkvetlá mladá žena, která se v kostýmku podle poslední módy uchází o ta nejkvalifikovanější a nejlépe placená zaměstnání?

To všechno závisí na tom, odkud pocházíte. Jestli z velkého města, nebo naopak z venkova, odkud to máte do nejbližšího města tři hodiny autem po prašné cestě. Jestli z pokrokové, nebo naopak konzervativní islámské země. Jestli je vaše rodina bohatá, nebo chudá. Jestli jsou vaši rodiče vzdělaní, nebo negramotní a jestli je vaše rodina spíš tradiční, nebo moderní.

Právě proto nelze na otázku, jak žijí ženy v islámském světě, jednoznačně odpovědět. Stejně jako neexistuje „univerzální žena z východní Evropy“, neexistuje ani „univerzální muslimka“. Stejně jako u nás žijí i v islámských zemích jak ženy, které se mají dobře a cítí se šťastné, tak ženy, které žijí v bídě a jen těžko se domáhají svých práv. Přesto je tu něco, co mají všechny muslimky společné: kulturu, náboženství a tradice. Na ty v posledních desetiletích velmi ostře útočí vliv moderního života a dostává se s nimi do rozporu. A právě tento rozpor mezi tradicí a modernou je tím, co je pro život dnešních muslimek charakteristické.

„Můžu si jít hrát ven?“ ptá se šestiletá Fátima své matky.

„Ne,“ odpovídá matka jednoslabičně. Je jí sotva třicet, ale obličej má plný vrásek a smutné oči, kvůli kterým jí přezdívám „laňka“, upírá na hrnec, ve kterém omývá rýži.

„Proč ne?“ brání se Fátima. „Hasan jde také ven!“

„Jsi děvče,“ zní úsečná odpověď. „Potřebuju, abys mi pomohla.“ Pak vstává a hrnec staví s gestem, které má být významné, ale působí spíš unaveně, před malou Fátimu. Sama odchází za jinou, další, nikdy nekončící prací.

Scéna z iránské vesnice roku 1996. Stejně tak se ale mohla odehrát v jakékoli jiné vesnici jakékoli jiné islámské země. Protože život venkovských dívek tradice stále ještě velmi ovlivňuje a jasně říkají: muži je vyhrazen tzv. vnější prostor, tedy prostor mimo dům, zatímco ženě tzv. prostor vnitřní, tedy domácnost. Muž by měl vydělávat peníze, zatímco žena by se měla starat o domácnost a rodit děti. Proti tomu se dá těžko něco namítnout, pokud si to tak oba lidé přejí a pokud to jednoho z nich proti jeho vůli neznevýhodňuje. Jenže přesně to se bohužel mnoha dívkám z tradičně orientovaných venkovských rodin děje.

Začíná to už výchovou. Zatímco chlapce posílají rodiče hrát si ven, aby se ve vzájemných rvačkách otrkali a naučili se v tom „nebezpečném“ venkovním světě chodit, dívky spíše drží doma, aby pomáhaly s domácností a připravily se tak na svou budoucí roli manželky a matky. Z toho samého důvodu neposílali rodiče své dcery po celá staletí ani do škol. Všechno, co se musely pro vedení domácnosti naučit, se nejlépe naučily doma. Posílat je do školy se nevyplatilo, byly to vyhozené peníze. Jakmile dcera dospěla, provdali ji a ona odešla do domu svého manžela. Odtud také přísloví „vychovávat dceru je jako obdělávat cizí pole“.¹ Vše, co se do ní investovalo, případně té druhé rodině. Ještě před padesáti lety bylo v islámských zemích přes devadesát procent žen negramotných. V dějinách jsou sice příklady vzdělaných žen, už od 14. století byly ženy v islámském světě například lékařkami a ošetřovatelkami. To byly ale převážně dívky z vyšších kruhů, obyčejné dívky do školy zpravidla nechodily.

U chlapců tomu bylo jinak, dávat peníze na jejich vzdělání se vyplatilo. Islám ukládá dětem starat se v dospělosti o své staré rodiče. Ti jsou na to v systému, kde téměř neexistuje sociální pojištění, také odkázáni. Jenže kvůli tomu, že dívky po svatbě odcházely a někdy stále ještě od-

¹ Toto znění pochází z Číny, kde panoval obdobný systém, ale ve většině islámských zemích najdeme podobná přísloví, např. v Alžírsku se říká „mít dceru je jako trn v patě“.

cházejí do domu svého manžela, spočívala vždy hlavní odpovědnost za důstojné stáří rodičů na synech. To rodiče věděli, a tak jim platili školy, protože čím lepší vzdělání, tím větší naděje na dobré místo a vyšší plat, tedy i na zaopatřené stáří.

Dnes se tento pohled na svět v mnohém a mnohde mění. Sílí vliv moderního života, dívky se realizují mimo dům, chodí do škol a do zaměstnání. Přesto tradiční názory často přetrvávají a vytvářejí v životě dívek rozpor. I dnes ještě ve velké míře přetrvává názor, že dívka se do veřejného života nehrne. Mohlo by to totiž ohrozit její počestnost a ta je ještě stále pokládána za to nejdůležitější, co dívka má. Dívčina počestnost je nejen její vizitkou, ale zároveň i hlavním zdrojem rodinné cti, jež je pro muslimy nesmírně důležitá. Když je muž budižkničemu, slaboch nebo hlupák, nebo když je naopak rváč, surovec a chlípák, a dokonce i když někoho zabije, není to pro rodinu taková rána, jako když se dívka nechová dostatečně cudně. Nechovat se dostatečně cudně přitom může znamenat téměř cokoli. Ta nejhorší varianta je, že ztratí panenství před svatbou. Takový čin uvalí v očích tradičně smýšlejících lidí na rodinu nesmírnou hanbu, kterou je možné smýt jen dívčinou smrtí. Čas od času proběhnou i západními médii zprávy o tom, že v nějaké islámské zemi zavraždil otec či bratr „pro čest“ svou dceru či sestru, a soud k němu byl mírný, protože chápal jeho pohnutky.² Jsou však i mnohem nicotnější důvody k tomu, aby rodina dívku obvinila z necudnosti a ohrožování rodinné cti. Třeba nedostatečné zahalení, flirtování s muži, ať už skutečné, nebo domnělé, nebo třeba jen dívání se z okna, které bratři považují za jasný důkaz toho, že dívka „vyhledává kontakt s cizími muži“.³ Za takovéto prohřešky se přirozeně nezabíjí, ale mohou vést k bití nebo alespoň k zavírání dívek doma ve snaze uchránit je před „pokusením“. Ženská počestnost a tudíž i ženské tělo je stále ještě „objektem“, jehož prostřednictvím si muži a celá společnost udržují svou kulturní identitu. Proto ženám společnost měří jiným metrem než mužům, což dnešním muslimkám ubližuje asi nejvíc.

² Tomuto problému se věnuje například kniha: Souad – Cuny, M.-T., *Upálená zaživa – ošřené svědectví o zločinu ve jménu cti*, Praha 2004.

³ „Dívání se z okna“ uvádí jako důvod domácího násilí zpráva organizace Amnesty International z roku 2004. Zdroj: news.bbc.co.uk, 1. 3. 2004.

LÁSKA A VZTAHY

Podle tradice vybírali dětem partnery rodiče. To se dnes však mění. Ačkoli musejí rodiče s nastávajícím ženichem či nevěstou zpravidla souhlasit, vybírají si je mladí lidé stále častěji sami.

A při seznamování jsou nanejvýš vynalézaví. Ačkoli ve většině islámských zemích sedí na univerzitách dívky a chlapani odděleně, v metru jezdí v odlišných vagónech, do autobusu nastupují každý jinými dveřmi a sedí či stojí v jiné jeho části – dívky vzadu a muži vepředu, což mimochodem většina žen vítá, protože přísná sexuální morálka podporuje frustraci mužů a být s nimi v jedné tlačenici znamená vystavit se jejich obtěžování – a i svatby se slaví odděleně – ženy se veselí v jednom sále, muži v druhém –, seznamují se mladí lidé o sto šest.

První možností je přirozeně internet, i když zatím zůstává vymožeností bohatých rodin v bohatých zemích. Ale třeba v takovém Egyptě, kde má doma internet jen každá zhruba dvacátá rodina,⁴ mladí muži doslova obléhají internetové kavárny a po patnácti u jednoho počítače si chatují s děvčaty z různých koutů arabského i nearabského světa. Mládež v bohatých státech Perského zálivu se zase seznamuje s pomocí mobilů v nákupních pasážích. Zahalená dívka se prochází, dívá se do výloh, a hle, najednou jí z kapsy vypadne zmačkaný papírek. Nic zvláštního, člověk by řekl, že vyhodila obal od žvýkačky. Jenže po chvíli se na papírek doslova vrhne opodál stojící mladík a schová ho do kapsy. Ví totiž, že je na něm telefonní číslo oné dívky. To pak vytočí a dá se s ní do hovoru. Dělí je jen pár metrů, ale mravnostní policie je na ně krátká, protože těžko pozná, že netelefonují třeba s rodiči. V Íránu bylo zase v dobách, kdy byly mobily známé jen ze špionážních románů, populární telefonování přes pevnou linku. To spočívalo v tom, že člověk nazdařbůh zavolal na nějaké číslo a pokud se mu ozval představitel opačného pohlaví, začali si prostě povídat. Tato „známost“ mohla trvat měsíce a mohla přerůst i ve vážný vztah.

Ani vztah před svatbou už není – alespoň ve městech – žádné tabu. Mladí lidé v islámských zemích se spolu stále častěji intimně stýkají, aniž by se později vzali. Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že žijí vlastně stejně jako mládež v Evropě. Jenže to je pravda jen částečně.

⁴ Údaj z roku 2002.

Platí to totiž většinou jen pro muže. Mladí muži tak často skutečně žijí, ale dívky ne. Ty se musí stále ohlížet na svou pověst a alespoň navenek zachovávat zdání, že žijí podle tradic.

Podle islámské tradice by sice měli muži stejně jako ženy vstupovat do manželství neposkvrnění, tedy jako panny a panicové. Moderní doba to změnila, ale jen u mužů. Zatímco mladý muž dnes v zásadě může chodit a spát s tolika dívkami, kolik se mu jich podaří získat, pro dívku je intimní vztah naprosté tabu. Tedy alespoň oficiálně. Sexuálně zkušený muž je „světák“, ale sexuálně zkušená žena, byť by se jednalo jen o jednorázovou záležitost, je „děvka“. Dívčino panenství je stále ještě vším, bez něj dívka ztrácí čest a hodnotu, je hodná opovržení.

Dodnes se v některých oblastech praktikuje starý zvyk jakési „asistence“ při svatební noci. Zatímco novomanželé spolu poprvé spí, čeká půl vesnice před domem na „výsledek“. Pak ze dveří vyjde matka nevěsty a na důkaz nevěstiny počestnosti všem ukáže zakrvácené prostěradlo. Všichni propuknou v jásot a radostný pokřik, svatba platí za právoplatnou. Cár prostěradla se někdy dokonce připevňuje ke svatební smlouvě!⁵

Ne všechny dívky při prvním styku krvácí a ne všechny dívky v dějinách byly při svatbě opravdu panny, odtud rafinované způsoby, jak ženicha obelstít. Stačí se píchnout do prstu nebo potřísnit prostěradlo krví zvířete, které bylo ten den poraženo na hostinu. Tyto podvody jsou tak notoricky známé i mezi muži, že jsem se pokaždé podívovala, že krvi na prostěradle ještě vůbec někdo věří. Nejspíš je to tím, že zpochybnit dívčino panenství je příliš vážná věc. Kdyby vyšlo najevo, že dívka není panna, uvrhlo by to na rodinu nesmírnou hanbu. Hanbu, kterou lze smýt jedině smrtí toho, kdo ji způsobil, tedy dívky. Odtud hororové příběhy o dívkách, které vlastní otec nebo bratr polil benzínem a zapálil – oheň očištuje.⁶

Nejhrůznějším způsobem, jak uchránit dívčino panenství, je ženská obřízka. Starý, předislámský zvyk, který konzervativní duchovní odůvodňují islámem a jenž s ním nemá nic společného, se provádí hlavně

⁵ Více o tom píše ve svých knihách tuniská bojovnice za práva žen Fatema Mernissi.

⁶ Například kniha *Upálená zaživa – otřesné svědectví o zločinu ve jménu cti* od Souad, Praha 2004.

v afrických státech.⁷ Při té nejlehčí formě je dívkám jen seříznut klitoris, při nejtěžší jim jsou odstraněny i labia a otvor sešit na šíři zápalky. Dívky nemohou ani pořádně močit, ani menstruuovat, krev se jim hromadí v těle a někdy i umírají. Zákrok se navíc provádí často v katastrofálních hygienických podmínkách, někdy jen střepelem či starým nožičkem, takže infekce jsou běžné.

„Viš, já mám ještě v živé paměti tu krutou bolest a dokonce i vím, že islám po nás nic takového nežadá,“ přiznala mi kdysi jedna egyptská podnikatelka. „Ale nevím, jestli se dokážu vzepřít rodičům svého manžela a svou dcerku od toho uchránit. Bojím se, že by o mně řekli, že jsem nečistá.“

Dívky se tak zmitají ve vnitřním konfliktu. Na jedné straně na ně útočí svobodná pravidla moderního života a našeptávají jim, že je normální navazovat známosti. Na straně druhé na ně ale společnost klade nárok zachovávat tradice a zůstat nedotčená. Tento rozpor je o to vážnější, že se na něm podílejí i jejich ctitelé, kteří při sexu nic neriskují, a proto ho od nich žádají. Mladý muž na dívku naléhá, ať mu dokáže svou lásku, a tvrdí jí, že intimní styk je „dneska přece normální“. Někdy ji nakonec přemluví. Vždyť jsou téměř svoji, myslí si dívka a věří, doufá, že si ji nakonec vezme. Ne, nevezme, alespoň ne vždy. Není snad to, že mu podlehla, důkazem toho, že je skrytá běhna? Tak nějak mnozí muži uvažují, protože nezřídka svou milou nakonec opustí. Musejí si přece vzít pannu!

Co dívce zbývá? „Použitou“ by si ji už nikdo nevzal, a tak se nechá operovat. Šikovný chirurg dívkám panenskou blánu navrátí, ceny za zákrok šly v posledních letech dolů, důkaz toho, jak je rozšířený. A důkaz toho, jak na sebe naráží moderní a tradiční způsob života.

Jeden můj známý, německý profesor, který učil v Damašku na univerzitě, tento systém pranýřoval jako nechutnou dvojí morálku. „Dívky se tam nabízejí profesorům jen za dobré známky, spí se svými spolužáky a nemají s tím nejmenší morální problém. Pak si dojdou na operaci a tváří se jako panny. Je to prolhaná společnost.“ Ano, jistě se to dá také tak vidět. Je mnoho dívek, které s tím opravdu nemají žádný problém. Jenže lidé zapomínají, že tuto operaci si dívky nevymyslely. Naopak – žádá ji od nich společnost a její tradice a ženy jsou jejich obětí. Pochy-

⁷ Více o tom píše ve své kapitole o Mali Markéta Gojdová.

bují, že ženy chodí na tento zákrok rády. Je bolestivý, žena je po něm nucena zůstat pár dní v klidu. Určitě by mnohem raději na žádnou operaci nešly a směly otevřeně přiznat, že panny už nejsou. Když to nevadí u mužů, proč to vadí u nich?

Tento dvojitý metr pro muže a pro ženy se používá dokonce i v případech prokazatelného znásilnění. Vždy je totiž první podezřelou dívka. Neprovokovala snad? Nevyvolala v muži dojem, že smí?

„Dívky znásilnění často raději ani nenahlásí, bojí se, že by je okolí zahrlo,“ říká egyptská feministka Farída al-Nakkáš.

OBLÉKÁNÍ

Také v oblékání se projevuje dvojitý metr. Zatímco muži mohou, pokud jim to vyhovuje, nosit až na krátké kalhoty evropskou módu podle libosti, od žen se žádá cudný oděv, nejlépe podle islámské tradice. Tedy dlouhé volné šaty, pokud možno kabát a hlavně šál přes vlasy, erotický to symbol.

V některých zemích jako třeba Saúdská Arábie nebo Írán přikazuje zahalení zákon. V jiných, například v Egyptě nebo Sýrii, se dívky zahalují dobrovolně. Tato dobrovolnost je však u některých z nich pochybná, protože se zahalují i mnohé z těch, které by se vlastně raději nezahalovaly, jenže kvůli obavám z reakce okolí to raději činí. Kdyby se o nich začalo říkat, že jsou necudné, nenašly by ženicha.

„Muž v západním obleku je borec, zatímco když je evropsky oblečená žena, považují ji muži za děvku, kterou smí obtěžovat,“ komentovala to jedna egyptská podnikatelka.

Dívky se zkrátka musejí neustále ohlížet na to, co o nich okolí říká a jestli je považuje za dost počestné a cudné. Muži si takovéhle starosti dělat nemusí. A tak dívky protestují tajně.

„Pod kabátem nosím v klidu džíny,“ vyprávěla mi kdysi má íránská známá. „Čádor nosit musím, ale pod ním chci být šik.“

A tak muslimky, které si to mohou dovolit, nosí pod kabáty a čádory luxusní spodní prádlo, velké výstřihy, bokové kalhoty a tenisky. Navelek musí zachovávat tradice, aby je okolí neodsoudilo. Jinak se však snaží žít podle své vlastní volby.

VZDĚLÁNÍ

Ve snaze vydobýt si rovnocenné postavení a vůbec více svobody se dívky vrhly na vzdělání. Zatímco v roce 1960 chodilo v arabských státech severní Afriky a Blízkého východu do základní školy v průměru jen 27,9 % všech dívek, v roce 1975 už to bylo 46 %.⁸ Díky tomu také mezi ženami vzrostla gramotnost. Například v Tunisku byla ještě v roce 1956 negramotnost mezi ženami 96 %, dnes už umí číst a psát přes 40 % žen. V Bahrajnu neumělo v roce 1971 číst a psát 76 % žen, dnes už je to jen 5 %. Roste také počet dívek na univerzitách, třeba v Íránu tvoří dívky 64 % studujících, a také ve Spojených arabských emirátech, Kuvajtu nebo právě Bahrajnu studuje na univerzitách více dívek než chlapců.

To umožnila v první řadě vzdělávací opatření tamních vlád. Populační exploze v osmdesátých a devadesátých letech nedávala tušit nic dobrého, bylo jasné, že pro mladé lidi nebudou jednou pracovní místa ani sociální jistoty a budou hrozit nepokoje, v horším případě revoluce. Vlády proto nastartovaly osvětové kampaně a začaly stavět školy i v zapadlých vesnicích. Oficiální heslo znělo, že jen vzdělané matky vychovávají kvalitní potomky. Skutečným důvodem byl ale fakt, že vzdělané ženy mají méně dětí. Kromě toho ženám velmi pomohly feministické organizace, kterých operuje v islámských zemích mnoho, ať už místních, nebo podporovaných ze západních zemí. Třeba v Turecku je ženských organizací oficiálně téměř třicet, v Mali přes dvacet.⁹ Díky nim se dařilo prosazovat tato témata do médií a uvádět je do všeobecného povědomí.

Díky vzdělávání se ženy v islámských zemích dostaly také na trh práce. Mladé muslimky dnes chodí do zaměstnání mnohem častěji než jejich matky, stále častěji přispívají do rodinného rozpočtu. Zaměstnané ženy jsou dnes v islámských zemích vidět na každém kroku, ať už jako úřednice, učitelky, prodavačky nebo političky a třeba i policistky.

Avšak ani tady není všechno tak růžové, jak by se to podle statistik mohlo zdát. I v tomto případě totiž platí pro ženy jiná kritéria a těžší podmínky. Začíná to už tím, že ještě stále nemají ke vzdělání přístup všechny holčičky.

⁸ Hyad al-Qazzat, *Education of Women in the Arab World*, uveřejněno v: <http://www.library.cornel.edu/colldev/mideast/awomeduc.htm>.

⁹ <http://distel.ca/womlist/countries/iran.html>.

„Když mají rodiny hodně dětí a málo peněz, pošlou do školy pořád ještě spíš chlapce než dívku,“ vypráví egyptská feministka Nihád Abú al-Kunsán.

Studenti mají také snazší přístup k zahraničním stipendiím než studentky. Třeba bohaté ropné státy Perského zálivu podporují zahraniční pobyty studentů, právem to považují za dobrou investici do budoucnosti země. Ovšem dívky dostávají tato stipendia spíše výjimečně. Částečně je to i strategie nadací, které upřednostňují mužské stipendisty, kteří je budou posléze reprezentovat v pracovním životě, zatímco u žen přepokládají, že skončí v domácnosti. Z velké části je to ale i vina rodin, které si nepřejí, aby jejich dcery odešly studovat na Západ, protože se bojí, že by se tam zkazily, spustily a poškodily svou i rodinnou čest.

ZAMĚSTNÁNÍ

Ani chodit do práce není bez problémů, ženy stále musejí bojovat se spoustou překážek, hlavně s předsudky společnosti. Třeba s tím, že pracující žena je poběhlice, která jen hledá záminku, jak se dostat z domu a seznamovat se s cizími muži. Nebo s tím, že zaměstnaná žena je chuděra, která se provdala za neschopného muže, jenž neuživí rodinu, a ona proto musí vypomáhat s rozpočtem. Žena, která pracuje mimo dům, musí v mnoha lokalitách počítat s pomluvami, protože v očích tradičně smýšlejících lidí bude černá ovce, která vrhá na rodinu špatné světlo.

To je také důvod, proč ne všechny vystudované dívky vstoupí na trh práce. Diplom z Harvardu, znalost tří jazyků, praxe v zahraniční firmě, to všechno nemusí být dívkám nic platné, když se rodinná rada usnese, že by jejich práce uškodila rodinné pověsti nebo že je raději provdají.

„Diplom si pak mohou leda tak pověsit na zeď,“ vypráví Samíra al-Akbar, původem Iráčanka žijící v Německu, která se zabývá postavením žen v arabských zemích. „Studium jim slouží jen k tomu, aby si našly ženicha z lepší společnosti.“

Dokonce i manžel může své ženě zakázat chodit do práce, když usoudí, že by vedle ní vypadal jako bačkora.

„Do práce bych ji klidně pustil,“ vysvětlil mi kdysi jeden mladý manžel v Íránu a s výrazem, že chce přece pro svou ženu to nejlepší, potřásl hlavou a dodal: „Ale nestihala by pak domácnost a to nejde.“

Ovšem neměli bychom podléhat dojmu, že muslimky touží chodit do práce a jejich manželé, pomluvy sousedů a pevné tradice jim v tom brání. Mnoho žen totiž po zaměstnání nijak netouží.

Nedávno jsem v kruhu asi třiceti sousedek v Teheránu prohodila, že už za týden musím zpátky do práce.

„To já bych nemohla,“ pronesla jedna z nich. „Mě by to ranní vstávání zabilo.“ Devětadvacet ostatních jí souhlasně přitakalo.

Mnoho žen dokonce ani nijak zvlášť netouží po tom vycházet z domu. Kam by se plahočily? Veškeré nákupy a venkovní špinavou práci obstarají muži, tak proč se hnát ven? Kdo někdy žil v islámské zemi, nediví se. I v zásadě snadný úkol jako třeba zajet na úřad pro razítko vyžaduje nesmírné úsilí, od zdlouhavého cestování rozkodrcanými autobusy v nesmírném vedru, prachu a smogu, přes nesrozumitelnou byrokracii až po všudypřítomnou korupci. Dobrovolně se do toho skutečně jen tak někdo nežene a ženy rády přenechají tyto starosti mužům.

Nutno přiznat, že v některých ohledech to mají muslimky snazší než ženy v Evropě. Například muž musí ženu živit, i kdyby se mu nechtělo. A nikdy nemá právo říct, že žena rozhazuje „jeho“ peníze, protože jeho peníze vůbec nejsou jeho, nýbrž automaticky celé rodiny. Jeho úspěch se navíc měří právě spokojeností jeho ženy a pokud ta by si stěžovala, nedívali by se na ni všichni jako na „otravnou hysterku“, jako tomu bývá v Evropě, nýbrž na něj jako na bačkoru neschopnou uspokojit svou ženu.

Domácnost je zároveň jednou z mála oblastí, kde se ženám přiznává právo vládnout a rozhodovat. Žena rozhoduje, jaký se koupí nábytek, jaká velikost koberce, jaký druh záclon či která značka pračky. Nákupy pak obstarává muž, žena jen diktuje a běda, kdyby namítl, že je to drahé. Žena by ho zpražila námitkou, že soused to má taky, na což přirozeně manžel nemůže nic namítnout, nechce-li vypadat vedle souseda jako nekňuba, co není schopen vydělat ani na pračku. Formou objednávek probíhají mimochodem často i běžné nákupy potravin. Žena věci zadá manželovi a ten je přinese cestou z práce. A ženy mají tisíce způsobů, jak muže „zapráhnout“.

Egyptská vesnice v poušti, rok 2000.

„Teto, kde mám tu druhou vypranou košili?“ ptá se pětadvacetiletý beduín Salim své staré tety při žehlení. Ta u něj bydlí a za to mu vaří, pere a uklízí. Ale nedělá všechno, žehlit třeba, to si musí Salim sám.